

עיונים לשבת פרשת מקץ עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

ראובן

הרב שאולי גרינפלד

לאמי, שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי?! לכך בלבד.

גם כאן, לראובן היתה כוונה טובה: הוא דאג לכבודה של אמו. אבל הביצוע היה בדרך שאינה נכונה. וכן בפרשה הקודמת, כאשר האחים רצו להרוג את יוסף, היה זה ראובן שהבין שיש כאן מחשבה נוראה, וחובה עליו להפגין מנהגות ולהציל אותו:

"וישמע ראובן ויצלהו מידם, ויאמר לא נִכְנּוּ נַפְשׁ. ויאמר להם ראובן אל תשפכו דם, השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו, למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו¹."

ראובן אכן מתערב באירועים, ומנסה להציל את יוסף אבל ההצעה שלו היא לזרוק אותו לבור, מתוך תקווה שהוא כבר יחלץ אותו משם. אלא שכידוע, מה שקורה באמת הוא שיוסף מועלה מן הבור כשראובן לא נמצא שם, ונמכר למצרים. המשותף לשלושת האירועים הוא, שראובן מצד אחד מרגיש ומבין את האחריות שלו כבכור, ולכן קם ועושה מעשה. אלא שהמעשה אותו הוא בוחר לעשות, איננו המעשה הנכון. וכך הגדיר זאת יעקב אבינו, כאשר ברך את ראובן לפני מותו:

"פחז כמים אל תותר, כי עלית משכבי אביך²."

והסביר רש"י:

"הפחז והבהלה אשר מיהרת להראות כעסק כמים הללו הממהרים למרוצתם³."

התורה מספרת לנו, כיצד ראובן מנסה לשכנע את יעקב להוריד את בנימין למצרים, למרות החשש הגדול מאבדנו של הבן השני של רחל. וכך כתוב⁴:

"ויאמר ראובן אל אביו לאמר, את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך, תנה אתו על ידי, ואני אשיבנו אליך."

יעקב אבינו דוחה את הצעתו של ראובן. וכך כתב רש"י:

"לא קיבל דבריו של ראובן. אמר: בכור שוטה הוא זה, הוא אומר להמית בניו, וכי בניו הם ולא בניו?!".

לראובן היתה כוונה טובה: הוא רצה לגרום ליעקב להסכים שהאחים יחזרו למצרים ויקנו אוכל. אבל הביצוע לא יצא כמו שהיה צריך להיות.

אירוע זה, מצטרף לעוד שני אירועים דומים:

בפרשת וישלח מספרת התורה:

"ויהי בְּשֹׁכֵן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַחֹרֵב וַיִּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה פִּילַגְשׁ אֲבִיו, וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל⁵."

ופירש רש"י:

"מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאילו שכבה. ולמה בלבד וחילל יצועו? שכשמתה רחל, נטל יעקב מיטתו שהיתה נתונה תדיר באוהל רחל, ולא בשאר אהלים, ונתנה באהל בלהה. בא ראובן ותבע עלבון אמו, אמר: אם אחות אמי היתה צרה

3 שם ל"ו, כ"א - כ"ב.

4 שם מ"ט, ד.

1 בראשית מ"ג, ל"ז.

2 שם ל"ה, כ"ב.

והיה ראש לגולים. אמנם גם שם חלקת ספון. והיינו משום דלא סליק מחשבתייה באתרייה. והוא בשביל כך אינו מקושר עם הזמן. והמלכות והכהונה יש להם קשר עם הזמן, והם מעלים אותו על ידי נגיעתם בו".

ראובן אמנם נמצא בעבר הירדן, ולכן מיהר לגלות, אבל גם קברו של משה רבינו, שהחזיק בכהונה ובמלכות, נמצא בעבר הירדן. הסיבה שגרמה לפזיזות של ראובן, היא שכאשר לבן הכניס את ליעקב את לאה, יעקב חשב על רחל, אך מחשבה זו לא הגיע למקומה, שהרי היתה זו לאה. ראובן נשאר עם הפנימיות הטובה של לאה, אבל החלק של היישום המעשי של רחל נשאר חסר, ללא המתנינות המתבקשת. לכן ראובן לא יכול לקבל את הכהונה והמלכות, אך יכול לקבל את התיקון שלו על ידם.

המחשבה טובה של ראובן, אינה הולכת לאיבוד, אלא שהיא צריכה העלאה ותיקון. וכך כתב הרב שמואל ארנפלד, בספרו חתן סופר על חנוכה¹³:

"במדרש: 'הדודאים נתנו ריח'¹⁴ - זה ראובן שהציל את יוסף, 'ועל פתחינו כל מגדים' - זה נר חנוכה שמניחים על פתחי הבתים. נראה לרמז על מה דאיתא בסידור האריז"ל על הפסוק: 'ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם' שהזהיר על מ"ד נרות חנוכה, שאם יהרגו את יוסף וישפכו דמו שוב לא יזכו לנרות חנוכה, והוא על פי שאמר הקב"ה לדוד הרבה דמים שפכת ומהאי טעמא לא זכה לבנות את המקדש, וזה כתב המדרש 'הדודאים נתנו ריח' זה ראובן שהציל את יוסף - ונמצא שמנע שפיכת דם הרומז על מ"ד נרות חנוכה, וממילא 'על פתחינו כל מגדים' זה נר חנוכה שמניחים על פתחי הבתים - שזכינו על ידי זה לנרות החג". הכוונה הטובה של ראובן להציל את יוסף, השאירה אותנו זכאים לבי המקדש ולנרות חנוכה. ויש להעיר שאמנם הרעיון הוא יפה, אבל אין מדרש כזה, על אף שהוא מצוטט בספרים רבים, וכבר עמד על כך הרב י"ל מיימון בספרו חגים ומועדים¹⁵.

יעקב מבין שראובן ניגש אל הביצוע מתוך פזיזות, ומכאן המקור לחוסר ההצלחה⁵.

את אותה תכונה אנו מוצאים אחר כך בבני ראובן, שבאו לבקש נחלה בעבר הירדן. וכך אומר המדרש⁶:

" 'ומקנה רב היה [לבני ראובן]⁷ - ועליהם נאמר⁸: 'נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך', לפי שלקחו הם תחלה הנחלה, לכך הגלם סנחריב בתחילה".

בני ראובן קיבלו את נחלתם בעבר הירדן מתוך פזיזות ובהלה, והיא אכן לא התקיימה בידם, אלא הם גלו ממנה לפני כל השבטים האחרים.

המידה הנכונה הנדרשת מנהיגי הציבור היא דוקא ישוב הדעת. וכך פירש הרמב"ם על המשנה באבות⁹ שאומרת:

"והגס לבו בהוראה, שוטה רשע וגס רוח".

"גס לבו - אינו חושש להורות, וניגש להוראה ללא מורא וללא ישוב הדעת".

המתנינות וישוב הדעת שהיו חסרים לראובן, הביאו אותו לאבד את הבכורה הכהונה ומלכות. אך מצד שני מלמדים אותנו חז"ל¹⁰:

"אמר לו הקדוש ברוך הוא [לראובן] מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחילה חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה תחילה. ואיזה זה הושע, שנאמר¹¹: 'שובה ישראל עד ה' אלקיך'".

וכך כתב מרן הראי"ה קוק זצ"ל באורות הקודש חלק ג¹²:

"מדת ראובן, שנטל נחלה מבוהלת בעבר הירדן,

- 5 ראה בספר למהלך הפרשיות (הרב משה בלייכר) בראשית עמ' 245.
- 6 מדרש אגדה (בובר) במדבר פרק לב פסוק א.
- 7 במדבר ל"ב, א.
- 8 משלי כ, כ"א.
- 9 ד, ז. במהדורת הגאון מהר"י קאפח עמ' רצ"א זו משנה ט.
- 10 בראשית רבה פרשה פ"ד סימן י"ט.
- 11 הושע י"ד, ב.
- 12 פרק קל"ה, עמ' ק"צ.

- 13 עמ' ע"ד.
- 14 שיר השירים ז, י"ד.
- 15 עמ' פ"ז הערה 25.